

DARB

(الضرب)

Bir hadiste yanlış
veya fazla yazılan kısımları
iptal etme usulü.

Hadislerin metin ve senedlerinde yanlış ya da fazla yazılan harf, kelime veya cümlelerin üzerine bir çizgi çekerek o kısmı iptal etmeye darb denir. Mağribli âlimler bu iptal işlemine, "doğruyu yanlıştan ayıran" anlamında şak adını verirler; buna neşak da denilir. İptal edilen kısmın üzerinden çekilen çizginin yazıyı karalayacak ve okunmasına engel olacak biçimde çizilmemesi şarttır. Darb işlemi bazı âlimlere göre çizgi çekmek yerine muhtelif işaretlerin konulması ile yapılır. Bu işlemin, iptal edilecek ibare üzerine kelimelere değmeyecek şekilde iki ucu aşağıya eğik bir çizgi çekmek veya yanlış yazılan kısmın başına ve sonuna hilâli andıran birer şekil çizmek yahut o kısmın başına "lâ", sonuna "ilâ" yazmak ya da ibareyi derece işareti gibi iki küçük sıfır arasına almak suretiyle yapılması gerektiğini söyleyenler de vardır.

Bir ibarenin hak (الحك) ve mahv gibi usullerle de iptal edildiği olmuştur. Hak, bir kitaba yanlış veya fazladan yazılan kısmın bıçak ucuyla kazınarak silinmesidir. Buna keşt (الكشط) adı da verilmiştir. Kazıma işlemi kâğıdı yıprattığı, kazınan yerin ve çevresinin bozulmasına yol açtığı için muhaddisler bu düzeltme biçimini uygun bulmamışlar, hadis öğrencilerinin hadis meclisine bu maksatla bıçak getirmelerine karşı çıkmışlardır. Ayrıca hadis metninden hak usulüyle silinen kısmın bir başka rivayette sahih olarak bulunabileceğini, o takdirde bu kısmın metne yeniden eklenmesinin gerekli olacağını hesaba katmışlardır. Hak usulünün benimsenmeyişinin bir başka sebebi de silme işinin doğru yapıp yapılmadığından emin olunamamasıdır. Ancak yanlış yazılan kısım bir harf, bir kelime veya kısa bir ibare ise onun bu yolla silinmesini uygun görenler de vardır.

Mahv, tahtaya veya âharlı kâğıt gibi bir yazı malzemesine yanlış yazılan bir kelime ve ibarenin, henüz mürekkebi kurumadan parmak ucuyla, bezle veya dil ile yalanarak silinmesine denir. Yapılmış olan hatanın mahiyeti görülmediği, bazan da doğru yerlerin silinmesine yol açtığı için bu usul de uygun bir tashih yolu kabul edilmemiştir. Sonuç olarak çizgi veya işaretle yapılan darb

en uygun iptal şekli olarak görülmüştür. Bunların içinde en yaygın olanı da iptal edilen kısmı silmeden yazıya değmeyecek şekilde üzerine bir çizgi çekilmesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râmhürmüzî, *el-Muhaddişü'l-fâşil* (nşr. M. Accâc el-Hatîb), Kahire 1391/1971, s. 606; Kâdî İyâz, *el-İlmâ*^c (nşr. Seyyid Ahmed es-Sakr), Kahire 1389/1970, s. 170-173; İbnü's-Salâh, *Ulümül-hadîs*, s. 198-202; İrâkî, *Fethu'l-muğîs*, III, 35-38; Süyûtî, *Tedribü'r-râûf*, II, 84-86; Talât Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1980, s. 470-472; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 58-59.

MÜCTEBA UĞUR

DARB

(ضرب)

Türk müzikisinde
kullanılan bir terim.

Arapça'da "vurma / vuruş" anlamına gelen darb kelimesi, klasik Türk müzikisinde usulün vurulan her parçasına verilen isimdir. Bir darb iki kısımdan meydana gelir; yukarıdan aşağıya vurulan ilk kısmına "basit darb", aşağıdan yukarıya dönmesiyle tamamlanmasına "tam darb" denir. Gerek yukarıdan aşağıya gerekse aşağıdan yukarıya yapılan hareketlerin düzenli ve zaman değerlerinin birbirine eşit olması gerekir. Darb kelimesinin ayrıca "darb-ı fetih", "darb-ı hüner", "darb-ı cedîd", "darb-ı Türkî" gibi usullerin adlandırılmasında da kullanıldığı görülmektedir. Abdülkâdir-i Merâgî, Lâdikli Mehmed Çelebi, Hızır b. Abdullah gibi XIV ve XV. yüzyılın ünlü müzik nazariyecileri eserlerinde darb yerine nakre terimini kullanmışlardır.

Türk müzikisinde usuller, pratik olarak sağ ve sol elleri sağ ve sol dizlere belli bir düzenle vurmak suretiyle uygulanır. Eller diz üzerine vurulduğu gibi masaya, "zahme" denilen çubuklarla kudüm adı verilen usul sazına da vurulabilir veya hiçbir yere vurulmaksızın usulün gerektirdiği düzen içinde havada da hareket ettirilebilir. Usulü meydana getiren her darbin ayrı bir ismi vardır; bu vuruşlar "düm, tek, te, ke, tek-kâ, tâ-hek" kelimeleriyle ifade edilir. Bunlardan "düm" ve "te" darbları sağ elle sağ dize; "tek, kâ" ve "ke" darbları sol elle sol dize vurulur. "Tâ-hek"te ise "tâ" hecesinde iki el birden kalkar, "hek" hecesinde yine iki el beraberce dize vurulur. Bazı istisnalar dışında usullerin kuvvetli zamanı "düm", zayıf zaman ise "tek"

heceleriyle ifade edilir. Eski nazariyat kitaplarında bu kelimeler yerine darbların uzunluğuna ve kısalığına göre "te, ne, ni, tâ, ten, nen" gibi heceler de kullanılmıştır. Bunlardan ilk üçü birer kısa zamanı, diğer üçü de birer uzun zamanı gösterirdi.

Eski müzik nazariyecileri usullerdeki birim zamanın uzunluk ve kısalık derecelerini, diğer bir deyişle hızlarına göre darbları "hafif-i ewel", "hafif-i sâni" ve "sakil" olmak üzere üç grupta toplamışlardır. Hafif-i ewel usulün en yürük mertebesinin, hafif-i sâni orta ağırlıkta olanının, sakil ise en ağır mertebesinin adıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkâdir-i Merâgî, *Câmi'u'l-elhân* (nşr. Takî Bîniş), Tahran 1366 hş./1987, s. 211; Hızır b. Abdullah, *Kitâbü'l-Eduâr*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1728, vr. 38^a; Seydî, *el-Matla'*, TSMK, III, Ahmed, nr. 3459, vr. 28^b-30^a; Abdülbâkî Nâsır Dede, *Tedkik u Tahkik*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1242/1, vr. 38^a-39^b; Mehmed Hâşim, *Müsiki Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 3-4; Ezgi, *Türk Musikisi*, II/4; Kâzım Uz, *Musiki İstılahatı* (nşr. Gültekin Oransay), Ankara 1964, s. 75; Arel, *Türk Musikisi*, s. 28-29; Karadeniz, *Türk Musikisi*, s. 30-34; Özkan, *TMNÜ*, s. 561-563; Halil Can, "Türk Musikisi Usulleri ve Vuruşları", *MM*, sy. 261-262 (1970), s. 15-17.

NURİ ÖZCAN

DARB-ı FETİH

(ضرب فتح)

Türk müzikisi usullerinden.

Seksen sekiz zamanlı bir büyük usul olup "zarb-ı fetih" şeklinde de kullanılır. Başta bir sofyan sonra bir yürük semâi, dört sofyan, iki yürük semâi, iki sofyan, yine bir yürük semâi, bir sofyan ve nihayet dört sofyandan oluşan bir fer' usulüyle yine dört sofyandan oluşan bir nîm-hafif usulünün birleşmesinden meydana gelmiştir. Birkaç usulün terkiбинden teşekkül eden zencîr ve darbeyn usulleri bir yana bırakılırsa darb-ı fetih usulü bağımsız en büyük usuldür. 88/4'lük ikinci ve 88/2'lik üçüncü mertebeleri kullanılmıştır. Üçüncü mertebesinde "ağır darb-ı fetih" adı verilmiştir. Bu mertebede usulün bazı vuruşları zamanla velvelendirilmiştir. Aşağıdaki şemalarda 88/4'lük mertebeye usulün esas şekliyle, 88/2'lik mertebeye ise sonradan velvelendirilmiş şekliyle yazılmış, ancak velveleli kısımların eski şekilleri de işaret edilmiştir. Usul mertebelerinin şematik gösterilişi şöyledir:

88/4-2. meretebe

88/2-3. meretebe

Eski şekil

Eski şekil

Eski şekil

Eski şekil

Ünlü Türk müzik nazariyatçısı Abdülkâdir-i Merâgî, 1382 yılında Celâyirli Şehzâde Şeyh Ali'nin, kardeşi Ahmed Bahadır ile yaptığı savaşı kazanması üzerine bu zaferin hâtırası olarak darb-ı fetih adlı bir usul tertip etmiştir. Ancak kırk dokuz zamanlı olan bu usul, burada konu edilen darb-ı fetih usulünden tamamen farklı bir yapıya sahiptir.

Peşrev ve bestelerde kullanılan bu usul ile ölçülmüş peşrevler genellikle beş hâneli yani zeyillidir. Bu peşrevlerin her hânesi bir usuldür. Bestelerde ise her mısra terennümle birlikte bir usuldür.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkâdir-i Merâgî, *Risâle-i Fevâ'id-i Aşere*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3651/II, vr. 96^b-97^a; Ezgi, *Türk Musikisi*, II, 171-184; IV, 70-73; Özkan, *TMNCU*, s. 683-684; Rauf Yekta, *Türk Musikisinde Usuller*, *MM*, sy. 347 (1978), s. 15-16; Nuri Özcan, "Abdülkâdir-i Merâgî", *DİA*, I, 242.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

DARB-ı TÜRKİ

(ضرب ترکی)

Türk müzikisi
usullerinden.

"Türkî darb" şeklinde de zikredilmekte olup XV. yüzyıldan beri kullanıldığı bilinmektedir. On sekiz zamanlı ve on üç vuruşlu bir büyük usuldür. Bir yürük semâi ile üç sofyanın birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu usul "tek" darbiyle başlayıp "düm" darbiyle sona erdiği için diğerlerinden farklı bir özelliğe sahiptir. 18/4'lük ikinci mertebesi kullanılmış olup şematik gösterilişi şöyledir:

Kâr, beste ve özellikle na'tlarda kullanılan bu usulle bestelenmiş eserlerin tamamına yakını unutulmuştur. Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi'nin "Na't-ı Mevlânâ" adıyla bilinen meşhur rast na'tı, Hüseyin Sadeddin Arel ve Suphi Ezgi'nin birlikte yaptıkları çalışmalar sonucu bu usulle notaya alınmıştır. Buna rağmen eldeki tek örnek olan eser serbest ve usulsüz olarak icra edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ezgi, *Türk Musikisi*, II, 50-53; Özkan, *TMNCU*, s. 648; Sadeddin Heper, "Türk Musikisinde Usuller", *MM*, sy. 345 (1978), s. 14.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

DARBEYN

(ضربین)

Türk müzikisinde
belirli iki büyük usulün
birleşmesinden meydana gelen
mürekkep usullerin adı.

"Vuruş" mânasına gelen Arapça darbın tesniyesi olan **darbeyn** kelimesi "iki vuruş" demektir. Türk müzikisi istilahında ise gidişleri birbirine uygun fakat zamanları farklı büyük usullerden ikisinin birer, ikiye veya üçer defa arka arkaya getirilmesiyle oluşan bazı ikili dizi usullerin adı olarak kullanılmaktadır. Kelime anlamından da anlaşılacağı gibi darbeyn adı verilmiş olan terkipler mutlaka iki ayrı usulden meydana gelmiş olmalıdır.

XVI. yüzyıldan beri bilinen ve kullanılmış olan darbeyn usulleri veya darbeynde yer alan belli başlı usuller şunlardır:

1. Bir fer' (16) + bir muhammes (32)
2. Bir nîm sakîl (24) + bir berefşan (32)
3. Bir devr-i kebîr (28) + bir berefşan (32)
4. İki devr-i kebîr (28 + 28) + iki berefşan (32 + 32)
5. Bir remel (28) + bir muhammes (32)
6. İki remel (28 + 28) + bir muhammes (32)
7. İki remel (28 + 28) + iki muhammes (32 + 32)